

ضابطه انگاری شناسایی حقوق امنیتی عامه

در اندیشه مقام معظم رهبری (زید عزه)

سید محمد موسوی اندانی؛ احمد رضا توکلی؛ محسن فهیم^۳

۳۳

دوره ۱۳، شماره ۳، پیاپی ۳۴

پاییز ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۷/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۲۳

صص: ۵۹-۳۷

شابا چاپی: ۵۶۳۷-۲۲۲۲

رتبه علمی

ب

پژوهشی صنعت کوهی در :
JOURNALS.MSRT.IR

DOR: 20.1001.1.23225637.1403.13.3.6.1

چکیده

امنیت به عنوان یکی از مهمترین حقوق عامه، با عنایت به تاثیرگذاری آن بر احوال فردی و اجتماعی آحاد جامعه، دارای شأن و جایگاه ویژه‌ای است؛ و با توجه به اهمیت آن، در این موضوع بین صاحب نظران اختلاف نظر شدیدی وجود دارد و آنان را به دو نحله با دیدگاه موسع و مضیق تقسیم کرده است. و از آنجا که دیدگاه‌های نظری و عملی رهبران هر جامعه ای در تحقق امنیت عامه تاثیر بسزایی دارد، این تحقیق به دنبال آن است که با گونه شناسی حقوق امنیتی عامه در اندیشه مقام معظم رهبری و رویکرد ایشان به دو دیدگاه مذکور، به عنوان یک اسلام‌شناس آگاه، و مجتهدی که بیش از سه دهه زعامت و رهبری جمهوری اسلامی ایران را برعهده داشته اند، با هدف بهره مندی مجموعه‌های تاثیرگذار در برقراری امنیت عامه، دیدگاه های عالمانه و راهگشای معظم لهما مورد بررسی قرار دهد. این تحقیق با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی مکتوبات و فرمایشات مقام معظم رهبری انجام شده است. یافته‌های این پژوهش منتج به آن است که نگاه ایشان به امنیت بر اساس تعالیم حیاتبخش اسلام، قرآن کریم و اولیاء دین یک نگاه موسع، عام و همه جانبه است که در این مقاله گونه‌های حقوق شخصی و انسانی، حقوق اجتماعی، حق امنیت سیاسی، حق امنیت فرهنگی و اخلاقی، حق امنیت روانی، حق امنیت نظامی، حق امنیت سایبری، حق امنیت قضائی، حق امنیت اقتصادی عامه، با توجه به منظومه فکری معظم له مورد بررسی قرار می گیرد.

کلیدواژه‌ها: مقام معظم رهبری، امنیت موسع، امنیت مضیق، حق امنیت عامه، امنیت فرهنگی، امنیت شخصی، امنیت اجتماعی.

۱. دانشجوی دکتری تخصصی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده حقوق، الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، نجف آباد، ایران.

۲. استادیار دانشکده حقوق، الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، نجف آباد، ایران.

A_tavakoli44@yahoo.com

(نویسنده مسئول)

۳. استادیار دانشکده حقوق، الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، نجف آباد، ایران.

مقدمه

«امنیت» ضروری ترین و گواراترین نعمت از نعمت‌های خداوند است. قطعاً نبود این نعمت، حلاوت و شیرینی دیگر نعمت‌های خدادادی را ضایع خواهد ساخت. انسان اگر در میانه ی بهشتی با همه امکانات و رفاهیات و زیبایی‌ها باشد ولی از امنیت محروم باشد، آرامش و آسایش بهره‌گیری از این مواهب را نخواهد داشت. بنابراین همواره از ابتدای خلقت تا کنون موضوع «امنیت» از مهمترین دغدغه‌های بشریت بوده است؛ به ویژه امروز که نظام نوین جهانی، با هرج و مرج‌ها، تزاخم‌ها و تصادم‌ها، و بحران آفرینی‌های متعدد روبه‌رو است؛ و همواره عده‌ای در بین دولتمردان و یا افراد جامعه به واسطه ی خودخواهی‌ها، و زیاد طلبی‌های خود «امنیت» و آسایش مردم را تهدید می‌کنند، این موضوع بیش از همیشه اهمیت خود را نشان می‌دهد.

در زمینه امنیت و تبیین برخی گونه‌های خاص آن از دیدگاه مقام معظم رهبری، تحقیقات و تألیفاتی صورت گرفته است. از جمله این مطالعات می‌توان به مقالاتی مانند *امنیت از دیدگاه مقام معظم رهبری* نوشته احمد باصری در نشریه پلیس پایتخت، *امنیت ملی در اندیشه مقام معظم رهبری* تألیف اصغر افتخاری و مجید شامانی در مجله امنیت ملی، *امنیت عمومی در اندیشه و بیانات مقام معظم رهبری* نوشته اصغر افتخاری و غلامحسین نهازی در نشریه دانش انتظامی، و *امنیت پایدار از دیدگاه مقام معظم رهبری* اثر فریبا شایگان در فصلنامه آفاق امنیت اشاره کرد. با این حال، پژوهشی جامع که به گونه‌شناسی امنیت و بررسی رویکرد مقام معظم رهبری نسبت به دیدگاه‌های موسع و مضیق در خصوص امنیت پرداخته باشد، یافت نشده است.

در این مقاله برآنیم که اندیشه ی فقهی و سیاسی مقام معظم رهبری در خصوص حقوق امنیتی عامه، را با هدف راهگشایی و استفاده ی عموم و همچنین مجموعه‌ها و مراکز مسئول و تاثیرگذار در امنیت عامه با روش تحلیل محتوای کیفی مکتوبات و فرمایشات معظم له و با بهره مندی از منابع از طریق کتابخانه، مورد بررسی و پژوهش قرار دهیم. پرسش اصلی این پژوهش این است که با توجه به دو رویکردی که امروزه در حوزه امنیت در قالب «مضیق» و «موسع» شکل گرفته است، با عنایت به مواضع مقام معظم رهبری در خصوص گونه‌های امنیت، اندیشه معظم له در قلمرو کدام یک قرار می‌گیرد؟ و در پایان، دیدگاه ایشان در این موضوع پس از تحلیل و بررسی نتیجه‌گیری خواهد شد.

۱. حکومت و امنیت عامه

«امنیت» در لغت از ریشه «امن» و به معنای در «امان بودن» و «مصون بودن» از هرگونه تعرض و در «آرامش و آسودگی» بودن است. (قریشی، ۱۴۱۲: ۱۲۳) و به بیان راغب: اصل «امنیت» «طمئینه» و «آرامش نفس» و «از میان رفتن ترس» و «خوف» است. «امن» و «امان» در اصل مصدر هستند، و به حالت و وضعیتی اطلاق می‌گردد که انسان در آرامش باشد. گاه نیز بر چیزهایی اطلاق می‌شود که انسان به آن «امانتدار» و «امین» است. (راغب، ۱۳۸۳، ج ۱: ۳۰۰) مطمئناً جامعه‌ی انسانی، برای تامین امنیت و مقابله در برابر حوادث طبیعی و تهدیدات دیگر انسانها، نیاز مند یک نظام حکومتی است. و این خود یکی از دلایل مهم برای به وجود آمدن جوامع انسانی و دولت‌ها است. در دوره‌های مختلف این دولت‌ها و حکومت‌ها بودند که می‌بایست امنیت مردم را در برابر تهدیدات مجرمین و بیگانگان حفظ و حراست می‌کردند. اندیشمندان سیاسی برقراری امنیت و ثبات در یک جامعه را به طور کلی از وظایف اصلی حکومت‌ها می‌دانند. و در واقع از گذشته‌های دور تاکنون، کار ویژه اصلی، اولیه یا حداقل دولت، تامین امنیت جان مردم از خطرهای داخلی و خارجی و نهادینه کردن امنیت جمعی بوده است. (اخوان کاظمی، ۱۳۸۵: ۱۷) مقوله امنیت در اسلام از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار بوده و همواره طراحی آن در بستر نظام اسلامی مورد توجه بوده است. این مفهوم از جمله موضوعاتی است که در قرآن به عنوان مهمترین منبع در اسلام به گستردگی به آن اشاره شده است. (اخوان کاظمی، ۱۵۱) و خداوند متعال به مومنان، به واسطه ایمان و تبعیت از حاکمیت حجت خدا وعده امنیت و آرامش می‌دهد.

"خداوند به کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند وعده می‌دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همانگونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید؛ و دین و آیینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه‌دار خواهد ساخت؛ و ترسشان را به امنیت و آرامش مبدل می‌کند". (نور: ۵۵)

به بیان مرحوم علامه طباطبائی، خداوند در این آیه به گروهی از مسلمانان که دارای دو صفت ایمان و عمل صالح هستند و به نصرت الهی حکومت جهانی مستضعفان را تشکیل خواهند

داد، نوید امنیت و از میان رفتن تمامی اسباب خوف و ترس و وحشت را داده است. (طباطبائی، ۱۳۶۸، ج ۱۵: ۲۰۹)

بنابراین اسلام، حکومت اسلامی را در خصوص حفظ امنیت آحاد مردم مسئول می‌داند. چنانچه در روایات حضرات معصومین (علیهم السلام)، یکی از دلایل مهم تشکیل حکومت ایجاد امنیت شمرده شده است. امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در نامه‌ای که به معاویه می‌نویسد، حکم واجب الهی بر مسلمانان را پس از فقدان پیشوائی ایشان، انتخاب رهبری باتقوا، دانشمند، پرهیزگار، آگاه به قضاوت و سنت معرفی می‌فرماید. ایشان از جمله اهداف این انتخاب را گرفتن حق مظلوم از ظالم و پاسداری از مرزهای مسلمانان بیان می‌کنند و با عبارت «یاخذ المظلوم من الظالم حقه و یحفظ أطرافهم» (سلیم بن قیس، ج ۲: ۷۵۲)، مسئولیت حفظ امنیت داخلی و خارجی مسلمین را متوجه حکومت می‌فرماید.

و در رد منطق خوارج نیز می‌فرماید: "ولی اینها می‌گویند زمامداری جز برای خدا نیست. در حالی که مردم به زمامداری نیک یا بد نیازمندند، تا مومنان در سایه حکومت به کار خود مشغول، و کافران هم بهره مند شوند. به وسیله حکومت بیت المال جمع آوری می‌گردد و به کمک آن با دشمنان می‌توان مبارزه کرد، و جاده‌ها امن و امان، و حق ضعیفان از نیرومندان گرفته می‌شود. نیکوکاران در رفاه، و از دست بدکاران در امان می‌باشند." (ابن ابی الحدید، ج ۳۰۷: ۲)

همانطور که ملاحظه می‌شود در این فرمایش نیز امام (ع) از جمله دلایل وجود حکومت را ایجاد امنیت برای مردم بیان می‌فرماید.

به طور کلی مواردی چون باور به اصل توحید، التزام داشتن و تعهد به قوانین الهی، برقراری عدل و قسط، حق حیات، حق کرامت انسانی، حق آزادی، حق انتخاب، تساهل و تسامح، ترویج انفاق و ایثار، پرهیز از جنگ و خشونت در برخورد با مخالفان و صلح طلبی با آنان، اصل اخوت به جای دشمنی، همگرایی و وحدت، مبارزه با جنگ طلبان و منافقین، پرهیز از استبداد و ستم، حقوق و تکالیف متقابل حکومت و مردم، وحدت پیروان ادیان الهی، همزیستی مسالمت آمیز و ... از رئوس اصلی هستند که در تأمین امنیت مورد توجه اسلام (قرآن) قرار گرفته اند. (امام جمعه، درجانی، ۱۳۸۹: ۱۲۸-۱۲۹)

حکومت اسلامی موظف است عموم افراد جامعه چه مسلمان و چه غیر مسلمان را مورد حمایت خود قرار دهد. از این رو به اعتقاد مقام معظم رهبری نیز، جزو وظایف جمهوری اسلامی این است که در جامعه امنیت ایجاد کند (خامنه ای، بی تا، ج ۳۷: ۲۴۵، بیانات ۱۳۹۴/۲/۶) و مردم در نظام جمهوری اسلامی باید احساس کنند که جان و مال و فرزندان و ناموس و فکر و عقیده و سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی‌شان برخوردار از امنیت است. (خامنه ای، ۱۳۹۸ [ج]: ۷۳، بیانات ۸۰/۲/۲۸) [چرا که] امنیت یک نیاز اجتماعی است و برای تأمین آن، اعمال قدرت حاکمیت ضروری است لذا حکومت اسلامی که مظهر قدرت الهی و قدرت مردم است باید این خواسته عمومی را با اقتدار تأمین کند. (خامنه ای، بی تا، ج ۱۶: ۱۶، بیانات ۱۳۷۳/۴/۲۹)

۲. گونه شناسی «حقوق امنیتی» عامه

با عنایت به گونه‌های متنوع و گوناگون خطرها و تهدیدها، «امنیت» نیز بر اساس کاربرد، به گونه‌های مختلفی تقسیم می‌شود. یکی از اختلافات مهم در «مفهوم امنیت»، میزان وسعت امنیت از جهت بخش‌ها و ابعاد آن است. در این زمینه حداقل دو طیف مختلف از نظریات، قابل توجه می‌باشند. طیف اول، مفهوم امنیت را به حوزه‌های سخت مانند نظامی‌گری و در نهایت، بخش‌هایی از اقتصاد محدود می‌کنند. نظر این گروه به «رهیافت مضیق» یا نظریه قدیمی و سنتی مرسوم شده است. طیف دوم، مفهوم امنیت را در حوزه‌های مختلف سخت و نرم شامل سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی و ... جستجو می‌کنند. این گروه نیز به «فراخ‌نگران» یا نظریه‌پردازان جدیدتر شهرت یافته‌اند (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۴۶).

و به تعبیر دیگر، در هستی‌شناسی پارادایم مضیق موضوعاتی که در قالب تهدید بررسی می‌شود به دو قسمت تهدیدهای داخلی و خارجی تقسیم می‌شود. تهدیدهای داخلی به عوامل داخلی که دولت را با ناامنی مواجه کند مربوط می‌شود. در حقیقت تهدیدهای داخلی گستره وسیعی از تهدیدهایی هستند که حاکمیت دولت و نظم داخلی را با مشکل مواجه می‌کنند. و تهدیدهای خارجی نیز به عواملی که در خارج از مرزهای ملی حاکمیت و منافع ملی دولت‌ها را تهدید کند ارتباط می‌یابد. در هستی‌شناسی پارادایم مضیق اصولاً تهدیدی جز تهدیدهای

دولتی وجود ندارد. این بدان علت است که این پارادایم اصولاً بازیگران غیر دولتی را چندان مهم نمی‌شمارند. (میلز، ۱۳۷۸: ۴۶)

در حالی که در معرفت شناسی پارادایم امنیت موسع، امنیت از دیدگاه بشری مورد شناخت و بررسی قرار می‌گیرد و به دنبال شناخت عوامل تهدید علیه نوع انسان است. بدین ترتیب بازیگران بین‌المللی از جمله دولت‌ها تلاش می‌کنند تا امنیت سازی در تمامی سطوح انجام پذیرد که این خود نهایتاً به تلاش جهت نیل به امنیت جهانی خواهد انجامید. (stoll,2002: 75)

بنابراین در پارادایم مضیق تنها ارزش، امنیت دولت است. بدین ترتیب توسل به هر اقدامی برای بالا بردن ضریب امنیت دولت‌ها مجاز است در حالی که در پارادایم موسع هنجارها، (مثلاً : حقوق افراد، مسائل زیست محیطی، و غیره) مورد توجه قرار می‌گیرد. (stoll,2002: 75)

بدین وصف، در امنیت مضیق تهدیدی جز تهدید دولت‌ها متصور نیست و مرجع امنیت دولت است و ماهیت امنیت دولتی است و دیدگاه معرفت شناختی در آن منفی یا سلبی است در حالی که در امنیت موسع تهدیدها بصورت متکثر دیده می‌شود (اعم از انسانی و غیرانسانی) و مرجع امنیت بشری است و ماهیت امنیت هم متکثر است و دیدگاه معرفت شناخت در آن مثبت یا ایجابی است. و در حالی که غایت در امنیت مضیق، به ثبات رسیدن دولت است غایت در امنیت موسع به امنیت رسیدن جامعه بشری است.

با تأمل در بیانات مقام معظم رهبری و رویکرد ایشان نسبت به گونه‌های امنیت و توجه به فراخ‌نگری معظم له به حوزه‌های مختلف امنیت، دانسته می‌شود که منظومه فکری ایشان نسبت به امنیت در چارچوب امنیت موسع تعریف می‌شود.

در دسته‌بندی ارائه شده توسط افتخاری و نهازی (۱۳۸۹) در خصوص رویکردهای نظری به امنیت، سه مکتب فکری سنتی، مدرن و پسامدرن شناسایی شده است که هر کدام گفتمان‌های خاص خود را دارند. در دیدگاه سنتی، امنیت بر حفاظت از "انسان مطلوب" بر اساس تعریف صاحب‌منصبان سیاسی متمرکز است و توجهی به حقوق فردی شهروندان ندارد. در دیدگاه مدرن، امنیت با قدرت، رفاه انسانی و حفاظت از متخصصان مرتبط است و بر کنترل سرنوشت انسان در چارچوب وظایف بنیادین تأکید دارد. این دیدگاه انسان را به سمت جستجوی جایگاه خود به عنوان موجودی امنیت‌جو و قدرت طلب هدایت می‌کند.

در دیدگاه پسامدرن، امنیت معطوف به معنا در زندگی انسانی است و بر لذت‌گرایی، معناگرایی، و خلاقیت فردی تمرکز دارد. این رویکرد هرگونه فراروایت کلی را رد می‌کند و امنیت را در قالبی سیال و متنوع تعریف می‌کند.

بر این اساس، نتیجه می‌گیرند که در هیچ‌یک از این سه مکتب فکری، گفتمان جامع و فراگیری در خصوص امنیت وجود ندارد. همچنین استدلال می‌کنند که مقام معظم رهبری در حوزه مسائل امنیت عمومی، دیدگاه موسع و عام‌نگرانه‌ای دارند. (افتخاری و نهازی، ۱۳۸۹: ۱۲-۱۳)

با عنایت به فرمایشات معظم له در خصوص معیار امنیتی شدن موضوع، در جمهوری اسلامی ایران، دیده می‌شود که در بُعد تهدیدهای درونی، در شاخص فرهنگی موضوعات: اباحه‌گری و فساد اخلاقی، غرب‌زدگی، دوری از معنویت، اخلاق و تهذیب، پیدایش فرقه‌های نوظهور، رشد خرافات، بدعت و سطحی‌نگری، شکاف فرهنگی نسل‌ها، انحراف در سیستم آموزشی، رکود علمی و عدم خلاقیت، تحجر و جمود فکری. و در شاخص مدیریتی: باند بازی، رانت‌خواری، ضعف مدیریت، قدرت‌طلبی، بی‌توجهی به مطالبات مشروع و منطقی و قانونی مردم. و در شاخص سیاسی: تکثر بی‌رویه احزاب و جریانات سیاسی، گرایش به سازش با آمریکا، تحرکات مشکوک احزاب و جریانات سیاسی و وابسته، تفرقه و اختلاف در کارگزاران، بی‌اعتمادی مردم به مسئولان، تقویت و گسترش خط نفوذ و استحاله در مراکز حساس و کلیدی نظام. و در شاخص اقتصادی: رشد نرخ بیکاری، تورم و گرانی، وابستگی صنایع کلیدی و کشاورزی به بیگانگان، فشار اقتصادی و مالیاتی به اقشار کم‌درآمد، ارتشاء، ربا و اختلاس، تجمل‌گرایی و اسراف. و در شاخص اجتماعی: فساد اداری، ناهنجاری‌های اخلاقی، قاچاق مواد مخدر، عدم نظارت عمومی بر عملکردها. و در شاخص تهدیدهای بیرونی: گسترش حوزه نفوذ نظامی سیاسی آمریکا و اتحادیه اروپا و پیمان نظامی ناتو در خاورمیانه، جهان اسلام، آسیای میانه، و قفقاز شمالی خصوصاً در کشورهای همسایه ایران اسلامی. تحرکات سیاسی نظامی و تبلیغاتی و طرح‌های سلطه‌طلبانه رژیم صهیونیستی در خاورمیانه، حمایت مالی و تبلیغاتی و تسلیحاتی گروه‌های تروریستی توسط آمریکا در کشورهای همسایه ایران. تلاش‌های مرموزانه منافقان پنهان و آشکار دولت‌های وابسته در خاورمیانه برای نفوذ و تقویت صهیونیسم و آمریکا در منطقه. جاسوسی سازمان‌های اطلاعاتی و امنیتی درباره توانایی و امکانات استعداد‌های درونی

نظام و بهره‌گیری از رسانه‌ها در جنگ روانی و تبلیغاتی جهت فریب افکار عمومی؛ (ن-ک: شیدائیان، ۱۳۸۸: ۶۶-۶۷) مد نظر ایشان بوده است که حاکی از نگاه موسع ایشان نسبت به امنیت می‌باشد که هم به بخش‌های «نرم» و هم بخش‌های «سخت»؛ هم امنیت بیرونی و هم امنیت درونی؛ هم امنیت عینی و هم امنیت ذهنی عنایت ویژه داشته‌اند که با بررسی دیدگاه‌های ایشان نسبت به گونه‌های امنیت این حقیقت به خوبی به دست خواهد آمد.

۲-۱. حق امنیت «شخصی و انسانی» عامه

بر خلاف امنیت اجتماعی، «امنیت شخصی» به بخش‌ها یا سطحی از امنیت اشاره می‌کند که موضوع اصلی آن «فرد» است. و به تعبیر دیگر فرد مهمترین موضوع یا مرجع امنیت تلقی می‌گردد. بسیاری از رویکردهای امنیتی خاستگاه «فرد محوری» دارند. به طور مثال نظریات انتقادی فرد را موضوع نهایی امنیت می‌دانند و رهایی و آزادی او از تهدیدات و مشکلات را مترادف با امنیت می‌انگارند. یا فمینیست‌ها که امروزه بخشی از آن مطالعات امنیتی را به خود اختصاص داده‌اند با تاکید بر حقوق فرد و لزوم تامین امنیت او، نظریات خود را در مورد زنان بیان می‌کنند. (تریف و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۶۱) با توجه به این که اصل و جوهر «امنیت فردی و انسانی»، خود «انسان» است. بنابراین تعریف «امنیت فردی» و «انسانی»، بسته به نوع نگاه مکاتب و دانشمندان، نسبت به «انسان» است. یک نگاه، نگاه «حداقلی و مضیق» نسبت به «امنیت فردی» است که تعریفی حداقلی، برای «امنیت فردی» قائل است و به نظر آنها «تهدید سیاسی» مردم از سوی دولت یا هر بازیگر سازمان یافته‌ی سیاسی دیگر، کانون مناسبی برای مفهوم «امنیت انسانی» است. مثل تعریفی که توسط اندرو مک و موسسه ی وی، یعنی مرکز امنیت انسانی در دانشگاه بریتیش کلمبیا مطرح گردیده است که امنیت فردی یعنی محافظت افراد و اجتماعات از جنگ و دیگر اشکال خشونت. این تعریف محدود به «آزادی از ترس»، تهدید، یا به کارگیری خشونت سیاسی، ساده و خلاصه شده است. (Human Security Report 2005) و یا در تعریف موسع تری استدلال می‌کنند که «امنیت انسانی» معنایی فراتر از «دل نگرانی از تهدید و خشونت» دارد. امنیت انسانی تنها آزادی از ترس و هراس نیست، بلکه همچنین «آزادی از احتیاج» نیز می‌باشد. و یا در تعریف دیگری ادعا شده است که «امنیت انسانی»، به محافظت مردم از خطرات تهدید کننده جدی زندگی، مربوط می‌شود. صرف نظر از اینکه این تهدید در فعالیتهای بشری یا

حوادث طبیعی ریشه داشته باشد. اعم از این که آن ها در داخل یا خارج دولت نهفته باشند و اعم از اینکه آنها مستقیم و بلاواسطه یا ساختاری باشند. این مفهوم «امنیت مدار» است به طوری که تاکید اصلی آن بر آزادی از ترس خطر و تهدید می باشد. (ر، ک: پائولین کر، ۱۳۸۷: ۶-۷)

دیدگاه های موسع اخیر هم اگرچه نسبت به دیدگاه حداقلی اول، موسع تر است ولی نسبت به دیدگاه اسلام در خصوص «امنیت فردی» بسیار مضیق و تنگ نظرانه است. و این به دلیل تفاوت نگاه مکاتب غربی و اسلام نسبت به «انسان» است. اسلام که انسان را با نگاه توأمان «دنیا» و «آخرت» می بیند (عنکبوت: ۲۰، بقره: ۲۰۱) و او را برترین مخلوق و در جایگاه خلیفه الهی (بقره: ۳۰) می شمارد، در خور ظرفیت و نیاز او، در جهت «امنیت فردی» او برنامه های بی بدیل و بسیار وسیعی دارد و تنها در آزادی از ترس خطر و تهدید خلاصه نمی شود.

توجه قرآن به امنیت فردی در گستره وسیعی از آیات، خود را نمایان ساخته و در بسیاری از آیات قرآن کریم به اهمیت و ضرورت آن به صورت کلی و عام اشاره شده است در مجموع از مفاهیم مرتبط با امنیت ۶۲ کلمه مشتق شده است و ۸۷۹ بار در آیات شریفه قرآن کریم به کار رفته است. (جهان بزرگی، ۱۳۸۸: ۲۱)

به استناد آیات شریفه قرآن، ایمان و صفات دینی و معنوی مومنین از اصلی ترین خاستگاه های صدور کنش های امنیت زای فردی است و می توان در استنتاجی نهایی گفت امنیت از ضروری ترین نیاز های بشر از آغاز زندگی اش تا کنون بوده است و پاسخگویی به سایر نیازهای بشر در پرتو وجود آن امکان می یابد. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۱۹۵)

بنابراین اگر انسان در جامعه ای، آزاد از تهدید، ترس، و خطر باشد و همچنین دارای آزادی از احتیاج باشد، ولی «امنیت اخلاقی و معنوی او تامین نشود، از نظر اسلام «امنیت فردی» ندارد. به تعبیر مقام معظم رهبری: اگر چنانچه محیط گردشگاه ما، محیط بوستان ما، محیط خیابان ما، محیط مدرسه ای ما جوری باشد که آن کسی که وارد آنجا میشود - بخصوص جوانها؛ عمدتاً جوانها - در مقابل ترویج مواد مخدر ایمنی نداشته باشند، این ناامنی ناامنی خیلی خطرناکی است. اگر فرض بفرمایید جوانهای ما در مقابل کشاندن به سمت فحشا و منکرات، ایمنی نداشته باشند، این ناامنی بزرگی است. (خامنه ای، ۱۳۹۸ [ب]: ۷۸، بیانات، ۱۳۹۴/۲/۶)

۲-۲. حق امنیت اجتماعی عامه

«امنیت اجتماعی»، از جمله موضوعاتی است که دولت و افراد جامعه، با همراهی یکدیگر می‌توانند آن را تأمین کنند و «مولار» که امنیت اجتماعی را به عنوان یک مفهوم فرضی برای هر جمع انسانی بیان می‌کند، امنیت را قابلیت حفظ شرایط قابل پذیرش داخلی برای تکامل الگوهای سنتی، زبان، فرهنگ، انجمنها، مذهب، هویت ملی، و رسوم می‌داند. (نوید نیا، ۱۳۸۳: ۵۸) و «ویور» امنیت اجتماعی را توانایی جامعه برای حفظ ویژگی‌های اساسی اش، تحت شرایط تغییر و تهدیدات واقعی و محتمل تعریف می‌کند. (نوید نیا، ۱۳۸۳: ۶۲) به اعتقاد او امنیت اجتماعی بر هویت های جمعی در مقیاس بزرگ مانند هویت های مذهبی و هویت های قومی متمرکز است که کارایی و وظایف مستقل از دولت دارند. او هویت را به عنوان مفهوم صریح امنیت اجتماعی دانسته و معتقد است زمانی امنیت اجتماعی مطرح می‌شود که جامعه تهدیداتی نسبت به هویت احساس کند. (ر،ک: موتیمر، ۱۳۸۰: ۳۹۱-۳۹۳) همانطور که ملاحظه می‌شود در تعریف «امنیت اجتماعی»، عنصر «هویت» که انسان از طریق آن به ابعاد شخصیت خود نوعی هماهنگی و انسجام نسبی می‌بخشد جایگاه ویژه‌ای دارد. از دیدگاه آنان در «امنیت اجتماعی» موضوعی که بسیار حائز اهمیت است آن است که اجزای سازنده هویت جامعه از خطرات مصون بماند و قدرت مقابله با تهدیدات را داشته باشند. مانوئل کاستلز معتقد است، همانگونه که نقش‌ها، کار ویژه‌ها را سازمان می‌دهند، هویت‌ها هم معنا را سازمان می‌دهند. (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۳) هویت در ایجاد امنیت برای جامعه و انسان دارای ضرورت است و از سویی دیگر رسیدن به پیشرفت و توسعه نیازمند هویت است. (عیوضی و هراتی، ۱۳۸۸: ۱۰۷) به هر حال موضوع «هویت» و «امنیت» با هم گره خورده است. وجود هویت در ایجاد امنیت، و بحران هویت در ایجاد ناامنی، نقش مستقیم و بسزایی دارد؛ و از طرف دیگر جامعه برای پیشرفت و توسعه ی فردی و اجتماعی خود نیازمند هویت است. مقام معظم رهبری نیز در بحث امنیت اجتماعی ضمن توجه به «امنیت بدن» و «امنیت فیزیکی»، «امنیت خود»، «هستی شناختی» را هم، مدنظر قرار داده است؛ و در عین حالی که «امنیت اجتماعی» را عدم احساس خوف و تهدید و ناامنی مردم، در محیط کار و زندگی (خامنه ای، ۱۳۹۸ [ج: ۷۰، بیانات، ۷۳/۴/۲۹] معنا کرده‌اند و تهدیدات کاربردی و سخت را گوشزد نموده‌اند ولی از طرفی تهدیدات نرم را نیز در «امنیت

اجتماعی» تذکر داده‌اند. تفاوت این دو در این است که در موضوعات کاربردی، به موضوعاتی همچون مداخله، کارشکنی، اعمال فشار، و در بالاترین حالت تجاوز (جنگ) اشاره می‌کند که معمولاً ذیل عنوان تهدیدات سخت تفسیر می‌شوند؛ ولی موضوعات هنجاری، محور اصلی تهدیدات نرم به‌شمار می‌روند. (افتخاری، ۱۳۹۱: ۴۰-۴۱) در این راستا، تهدیداتی که به جای تمامیت ارضی، مشروعیت یک واحد سیاسی، فرهنگ، هویت ملی، ارزش‌های ایدئولوژیک، هنجارهای عمومی، انسجام اجتماعی، وفاداری و غرور ملی را هدف قرار می‌دهند در زیرمجموعه تهدیدات نرم طبقه‌بندی می‌شوند.

بنابراین با توجه به نقش محوری هویت و شایسته‌زیستی در امنیت اجتماعی، حفظ هویت ملی، اسلامی و انقلابی در نظام جمهوری اسلامی، از دغدغه‌های مهم مقام معظم رهبری بوده است؛ و همواره کوشیده‌اند تا اجزای سازنده هویت جامعه اسلامی، انقلابی با ویژگی‌های منحصر به فرد ملی و ایرانی، در مقابله‌ی با تهدیدات نرم امنیتی مصون بمانند. در بیانات ایشان مکرراً چهار ضلع از یک مربع هویتی برای نظام جمهوری اسلامی یعنی اسلامی بودن، (خامنه‌ای، بی تا، ج ۱۳: ۵۶، بیانات، ۱۳۷۰/۷/۸) ایرانی بودن، (خامنه‌ای ۱۳۹۷: ۸۹، بیانات، ۱۳۹۴/۸/۲۰) انقلابی بودن، (بیانات ۱۳۹۶/۰۵/۱۲) و استقلال و عدم وابستگی (بیانات ۱۳۸۴/۰۲/۱۲) مورد تاکید قرار گرفته است.

۲-۳. حق امنیت سیاسی عامه

اصطلاح و مفهوم «امنیت سیاسی» را نخستین بار «بوزان» در کتاب «مردم، دولت‌ها و هراس» مطرح کرد و امنیت جوامع بشری را به پنج دسته امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و زیست محیطی تقسیم کرد و آنها را به طور جدی به هم مرتبط دانست. او «امنیت سیاسی» را ناظر بر ثبات سازمانی دولت‌ها و سیستم‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی دانست که به آنها مشروعیت می‌بخشند. (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۴) در اندیشه‌ی سیاسی مدرن و نظریه امنیت بوزان، دولت در فضای آنارشی و اقتدارگریزی، مسئولیت امنیت و مراقبت از آن را به عهده دارد. از این نظر دولت‌ها موضوع اصلی امنیت هستند (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۷) همچنان که قبلاً ذکر شد مقام معظم رهبری نیز تامین امنیت را از مسئولیت‌ها و وظایف جمهوری اسلامی دانسته‌اند. و از آنجایی که یکی از اساسی‌ترین مفاهیم در حوزه سیاست آزادی است و با امنیت سیاسی رابطه

ی جدایی ناپذیری دارد و هر حکومتی که بتواند آزادی های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، و حقوقی عامه را تامین نماید می تواند ادعای ایجاد امنیت سیاسی کند، و با شرایطی که در مبحث آزادی عامه گذشت، اگر توسط حاکمیت در جامعه، آزادی های لازم اعم از آزادی بیان، قلم، مطبوعات، و اندیشه به وجود آمد امنیت سیاسی در آن جامعه تحقق می یابد. به این بیان، امنیت سیاسی یعنی ایجاد فضای سالم برای آزاد اندیشی و بیان اندیشه های پاک و سالمی که باعث رشد و تکامل افراد و جامعه گردد. مقام معظم رهبری نیز همین معنا را از امنیت سیاسی مورد توجه قرار داده و فرموده اند: امنیت سیاسی معنایش این است که تفکرات و معارف سیاسی در جامعه، معارف واضح و دور از نفاق و دوگونه گویی و دوگونه اندیشی باشد. معنایش این است که کسانی که متصدی بیان مسائل سیاسی برای مردم هستند، نسبت به مردم امانت به خرج دهند. معنایش این است که کسانی که متصدی نوشتن و پخش کردن و منتشر کردن معارف فکری جامعه هستند، دروغ نگویند، فریب ندهند، تقلب نکنند و در طعمای که علی الظاهر شیرین هم هست، زهر مخلوط نکنند؛ این امنیت سیاسی است. آن قلمی که برمی دارد بیست سال تلاش و مجاهدت مظلومانه و فداکارانه این ملت را در مقابله با قدرتهای زورگوی چپاولگر دشمن ظالم انکار میکند، این امنیت سیاسی کشور را به هم میزند و ناامنی فکری ایجاد میکند. آن کسی که در داخل کشور، با استفاده از امکاناتی که قانون و بیت المال این مردم در اختیار او گذاشته است، برمی دارد خواسته های دولتمردان و سیاستمداران فلان کشور دشمن را توجیه می کند و با قالبهای علی الظاهر پسندیده، به خورد یک عده میدهد، این ناامنی سیاسی و فکری ایجاد میکند. (خامنه ای، بی تا، ج ۳۱: ۲۲، بیانات، ۱۳۷۸/۶/۱۰)

بنابراین فرمایش، شاخصه های امنیت سیاسی در موارد ذیل خلاصه می شود:

- ۱ - اقدامات سیاسی به دور از نفاق و دو گونه گویی باشد.
  - ۲ - سیاستمداران در بیان مسائل سیاسی امانت دار باشند.
  - ۳ - اصحاب رسانه و اهل قلم و بیان از دروغ، تقلب، و فریب کاری به دور باشند.
  - ۴ - اهل قلم منصفانه مسائل را نقد و بررسی کنند.
- در غیر این صورت امنیت سیاسی جامعه خدشه دار خواهد شد.

۲-۴. حق امنیت فرهنگی و اخلاقی عامه

«امنیت فرهنگی»، به معنی قابلیت و توانایی حکومت‌ها در حفظ و دفاع از ارزشها، ایده‌ها، هویت، و به طور کلی فرهنگ خاص یک جامعه می‌باشد. به نحوی که این شاکله تشکیل دهنده‌ی ساختار فرهنگی، ملی، یک کشور در داخل سیستم دولت - ملت و متمایز کننده‌ی ملت یک کشور از کشورهای دیگر است. (حسن زاده، ۱۳۸۹) «امنیت فرهنگی»، مهم‌ترین و نامحسوس‌ترین بعد امنیت ملی است. و تهدیدات فرهنگی هر کشور از پیچیده‌ترین اشکال تهدید، علیه امنیت ملی آن کشور است. «امنیت فرهنگی» در ذیل موضوع امنیتی ملی کشورها قرار دارد و از مولفه‌های اصلی آن به شمار می‌رود. تأکید بر عناصر فرهنگی و ارزشی امنیت ملی کشورها، با تعاریف جدید عرضه شده از امنیت ملی هم تناسب دارد. با این رویکرد می‌توان امنیت فرهنگی را شرایطی دانست که طی آن یک ملت بتواند به هویت فرهنگی خویش و بدون برخورد با موانع بشری مسیر تکاملی خود را بپیماید. (نائینی، ۱۳۸۵: ۲۶) و یا به تعبیر دیگر امنیت فرهنگی عبارت است از ایجاد وضعیتی مطمئن، آرامش بخش و خالی از هر گونه تهدید و تعرض در انسان، نسبت به دین، افکار، اخلاق، آداب و رسوم، باورها، ارزشها، میراث فرهنگی، آثار ادبی و غیره است. به عبارت دیگر، مصونیت فرهنگ فرد و جامعه از هر گونه تعرض و تهدید را امنیت فرهنگی می‌گویند. (صالحی امیری، ۱۳۸۶: ۵۶)

یکی از دغدغه‌های مهم مقام رهبری، همواره موضوع تهدیدات فرهنگی و ناامنی‌های فرهنگی بوده است. ایشان بارها نگرانی‌های خود در خصوص ناامنی‌های فرهنگی را بیان نموده، رخنه‌ی فرهنگی را غیرقابل جبران دانسته‌اند. ایشان با توجه به هجوم فکری، اعتقادی و اخلاقی غافلگیرانه دشمن جهت متلاشی نمودن باورها، اعتقادات، و اخلاق جامعه اسلامی، این اقدام دشمن را شبیخون فرهنگی، و تهاجم فرهنگی عنوان کرده و فرمودند: این شبیخون فرهنگی که انسان در بخشهای مختلف علائم آن را مشاهده می‌کند و امروز هم انسان آن را در بخشهای مختلفی می‌بیند، به این نیت است؛ با این قصد است؛ انقلاب را از محتوای خود، از مضمون اسلامی و دینی خود، از روح انقلابی خود تهی کنند و جدا کنند. این، از همان نقاط حساسی است که هوشیاری مردم را میطلبد. (خامنه‌ای، بی تا ج ۳۰: ۴۱، بیانات، ۱۳۸۷/۱۱/۲۸) و در پیام به کنگره جامعه اسلامی دانشجویان در مشهد فرمودند: امروز هیچکس نمیتواند انکار

کند که فوریت‌ترین هدف دشمنان جمهوری اسلامی، تسخیر پایگاه‌های فرهنگی در کشور است. آنان درصددند بدین وسیله، باورهای اسلامی و انقلابی را که اصلی‌ترین عامل ایستادگی ملت ایران در برابر نظام سلطه‌ی استکباری است، از ذهنها و دلها بزدایند و باورهای سلطه‌پذیری و فرو دستی در برابر غرب را به جای آن بنشانند. تلاش آشکار از سوی واسطه‌ها و دست‌نشانندگان امپراتوریهای زر و زور، در بسیاری از عرصه‌های فرهنگی برای تردید افکنی در مبانی اسلام و انقلاب، امروز افراد دیر باور را نیز به دغدغه افکنده است، و کسانی که دیروز هشدار در برابر شبیخون فرهنگی را جدی نمی‌گرفتند، امروز آن را به چشم خود می‌بینند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۱۱۶، بیانات، ۱۳۸۰/۶/۱۰) ایشان برای مقابله با تهدیدات امنیت فرهنگی و اخلاقی، ضمن توصیه‌های مکرر به دولتمردان به ویژه متصدیان امر فرهنگی کشور، جهت اقدامات به موقع، هم در جهت پیشگیری و هم مقابله‌ی با دشمن، و همچنین توصیه به آحاد مردم در جهت دقت و توجه لازم به این مهم و مراقبت در تأثیر پذیری، اصلاح سبک زندگی را بسیار با اهمیت دانسته و معتقدند: باید به سبک زندگی اهمیت دهیم؛ اگر به معنویت و رستگاری معنوی اعتقادی هم نداشته باشیم، برای زندگی راحت، زندگی برخوردار از امنیت روانی و اخلاقی، باز پرداختن به سبک زندگی مهم است. (جعفری، ۱۳۹۳: ۱۹۳، بیانات، ۹۱/۷/۲۳)

۲-۵. حق امنیت روانی عامه

به اعتقاد مقام معظم رهبری، یکی از حقوق اساسی مهم مردم این است که در آرامش روانی و در «امنیت روانی» زندگی کنند (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۴: ۵۸، بیانات، ۱۳۹۱/۱۱/۲۸). امنیت روانی جامعه از دیدگاه ایشان به معنای پیشگیری از ایجاد اضطراب، ترس و تردید در میان مردم است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۳/۸/۶).

از میان مباحث امنیت، «امنیت روانی» یکی از مهم‌ترین و در عین حال اساسی‌ترین موضوعات زندگی انسان‌ها است که تأمین و توجه به آن ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. همان‌گونه که انسان موجودی پیچیده و شگرف است، امنیت نیز از پیچیدگی خاص و شگرفی برخوردار است. این مسئله به‌ویژه در بخش «امنیت روانی»، خود را بیش از پیش نشان می‌دهد؛ زیرا روان آدمی تحت تأثیر همه علل و عوامل درونی و بیرونی واکنش نشان می‌دهد. از این رو، در بهداشت و سلامت روانی شخص و یا اجتماع باید به همه علل و عوامل توجه خاص شود (مولازاده، ۱۳۸۹: ۱۰).

از آنجایی که نبود امنیت‌های دیگر مانند امنیت اجتماعی، نظامی، سیاسی، اخلاقی و... باعث تخریب امنیت روانی می‌شود، می‌توان گفت امنیت روانی یک امر پسینی است. از جهتی، اگر امنیت روانی نباشد، موجب اختلال در سایر انواع امنیت شده و به ناامنی‌های اجتماعی، سیاسی، اخلاقی و... منجر می‌شود که مسیر شکوفایی، رشد و تکامل جامعه را سد خواهد کرد. از این جهت نیز می‌توان گفت امنیت روانی یک امر پیشینی است و این بیانگر اهمیت موضوع امنیت روانی است. مقام معظم رهبری با توجه به جایگاه امنیت روانی، امنیت و آرامش برای کشور را جزو مهم‌ترین خواسته‌ها و مفیدترین عواید یک ملت می‌داند (جعفری، ۱۳۹۳: ۲۲۸، بیانات، ۹۱/۷/۲۴).

امنیت روانی، به‌عنوان یکی از ابعاد اساسی امنیت، در فرمایش مقام معظم رهبری درباره اهمیت امنیت، جایگاهی ویژه دارد. ایشان امنیت را زیربنای آرامش روانی جامعه و پیش‌شرط اساسی برای تحقق سایر اهداف اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی دانسته‌اند. معظم‌له بر این نکته تأکید دارند که آرامش روانی جامعه، مستقیماً ناشی از امنیت است. امنیت روانی باعث می‌شود افراد احساس کنند که حقوق و آزادی‌های آن‌ها مورد احترام و حفاظت است. این احساس امنیت، مانع از اضطراب‌های اجتماعی و روانی ناشی از ناامنی، بی‌عدالتی، یا بی‌ثباتی می‌شود. جامعه‌ای که در آن امنیت روانی برقرار باشد، از پویایی، همبستگی و انسجام بیشتری برخوردار خواهد بود.

ایشان از «مرجفون» به‌عنوان کسانی یاد می‌کنند که با شایعه‌سازی، تحلیل‌های نادرست و تفسیرهای غلط، امنیت روانی جامعه را به هم می‌زنند و با استناد به آیه شریفه قرآن *بُئِن كَمِ يَتَّبِعِ الْمُنَافِقُونَ وَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَ الْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ* (سوره احزاب: آیه ۶۰)، اهمیت بازداشتن این افراد از اقدامات مضر را گوشزد فرموده، تأکید می‌کنند که این رفتارها از منظر الهی مردود است و خدای متعال به پیغمبر می‌فرماید: اگر چنانچه اینها از این کارشان دست برندارند، تو را مأمور می‌کنیم که به سراغ اینها بروی و مجازاتشان کنی (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۳/۸/۶).

۲-۶. حق امنیت نظامی عامه

امنیت نظامی، به معنای میزان توانایی قابلیت نیروهای مسلح یک کشور برای حفاظت از حکومت و مردم در مقابل تهدیدهای قهرآمیز نظامی و غیرنظامی است. (ماندل، ۱۳۷۸: ۷۶)

تهدیدات نظامی، که همیشه از احتمالات مهم برای هر کشوری است؛ و در هر لحظه ممکن است امنیت نظامی کشوری را به مخاطره بیندازد؛ از موضوعاتی است که دولتمردان و حاکمان هر سرزمینی را برای توجه و برنامه‌ریزی نسبت به آن وا می‌دارد. امنیت فرا داخلی مولفه‌ای است که در خودباوری و حس قدرت ملی در مقابل بیگانگان، برای افراد یک کشور بسیار حیاتی است. ایران اسلامی که هشت سال در دوران دفاع مقدس با اقدامات نظامی دشمن روبرو بوده است و پس از آن نیز همواره با تهدیدات صریح دشمنان برای اقدام نظامی بر علیه کشور مواجه بوده است بر اساس آموزه‌های ارزشمند قرآن کریم ایجاد توانمندی‌های لازم برای مقابله‌ی نظامی با دشمنان را از وظایف خود دانسته نسبت به آن کشیده است. بنابراین مقام معظم رهبری، حتی خیال‌گذاشتنِ دوران ایجاد امنیت نظامی و انتظامی را هم نادرست دانسته (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۲: ۲۱، بیانات ۷۸/۶/۱۰) و با عنایت به اینکه دشمن همواره مترصد است که ناامنی نظامی و انتظامی ایجاد کند، نیروهای مسلح سپاه، ارتش، و نیروهای انتظامی را برای مقابله با آن تهدیدات فراخوانده‌اند. (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۲: ۲۱، بیانات ۷۸/۶/۱۰) ایشان، قدرت دفاعی را یکی از ارکان اقتدار ملی دانسته و در کنار دو رکن «استحکام و ثبات اقتصادی» و «توانایی و قوام یافتگی فرهنگی»، «قدرت دفاعی» را به عنوان سومین رکن برای اقتدار ملی بیان کرده‌اند. (خامنه‌ای، بی تا ج ۴۲: ۱۶، بیانات، ۱۳۹۹/۷/۲۱)

۲-۷. حق امنیت سایبری عامه

منظور از فضای سایبری و فضای مجازی، ترکیبی از ده‌ها هزار رایانه به هم پیوسته سرویس دهنده‌ها، شبکه‌های ارتباطی، سوئیچ‌ها، و کابل‌های فیبر نوری است که امکان ایجاد ارتباطات را در یک سیستم جامع فراهم می‌آورد. کارآمد و سالم بودن فضای سایبری در کشورها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. (افتخاری، ۱۳۸۲: ۵)

این ظرفیت بزرگ جهانی که از طرفی یک قدرت ارزشمند برای دولت‌ها، نهادها، و مردم است؛ از طرفی هم به عنوان یک خطر بزرگ برای امنیت هر کشوری را تهدید می‌کند و می‌تواند امنیت اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، و روانی جامعه را از بین ببرد و حقوق عامه را ضایع سازد. مقام معظم رهبری در دیدار با معلمان و فرهنگیان، به اهمیت بهره‌مندی ظرفیت فضای سایبری و خطرات آن اشاره کرده و فرموده‌اند: این فضای مجازی امروز از فضای حقیقی زندگی ما

چند برابر بزرگ‌تر شده؛ بعضی‌ها اصلاً در فضای مجازی تنفس می‌کنند؛ اصلاً آنجا تنفس می‌کنند، زندگی‌شان در فضای مجازی است. جوانان هم سروکار دارند با فضای مجازی، با انواع و اقسام چیزها و کارها، با برنامه‌های علمی‌اش، با اینترنتش، با شبکه‌های اجتماعی‌اش، با مبادلات و امثال اینها سروکار دارند؛ خوب، اینجا لغزشگاه است. هیچ‌کس نمی‌گوید آقا جاده نکش. اگر شما در یک منطقه‌ای جاده‌ای لازم دارید، خیلی خوب، جاده بکش، جاده‌ی اتوبان هم بکش اما مواظب باش! آنجایی که ریزش کوه محتمل است، آنجا محاسبه‌ی لازم را بکنید. (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۸: ۹، بیانات، ۱۳۹۵/۲/۱۲)

۲ - ۸. حق امنیت قضائی عامه

در سند «امنیت قضائی»، به عنوان نقشه‌ی راه دستگاه قضایی، برای صیانت از «حقوق عامه» و تحقق عدالت، در تعریف امنیت قضایی آمده است: امنیت قضائی حالتی است که در آن حیثیت، جان، مال، و کلیه‌ی امور مادی و معنوی اشخاص، در حمایت قانون و مصون از تعرض باشد. این سند که به منظور تحقق اهداف بندهای ۶۵، ۶۶، ۶۷ سیاست کلی قانون برنامه ششم توسعه کشور تدوین گردیده است؛ هدف امنیت قضائی را رسیدن به عدالت قضایی دانسته است که اثر آن ایجاد اعتماد شهروندان به قانون و نظام قضایی است؛ تا در چارچوب آن، اشخاص از آسودگی خاطر و احساس امنیت، در تضمین و احقاق حقوق و آزادی‌های خود برخوردار شوند.

در بخش دوم این سند، حقوق شهروندی مرتبط با امنیت قضائی شامل مواردی چون حق دادخواهی و دسترسی به مراجع قضایی، حق رسیدگی و دادرسی در مهلت معقول، حق رسیدگی علنی، حق بهره‌مندی از خدمات حقوقی، حق حریم خصوصی، حق احیای حقوق عامه، قاعده تسلیط یا حق مالکیت مشروع، اصل جبران خسارات، مبارزه با فساد، و حق حمایت دیپلماتیک و کنسولی است.

در بخش سوم سند، حقوق شهروندی در فرآیند دادرسی به موضوعاتی مانند فرض عدم مسئولیت کیفری، منع مطلق شکنجه و رفتارهای تحقیرآمیز، اصل شخصی بودن جرم و مجازات، اصل منع محاکمه مجدد، حق اعتراض و تجدیدنظرخواهی، منع بازداشت غیرقانونی و خودسرانه، برخورداری از امکانات رفاهی و بهداشتی در طول دادرسی کیفری، حق دفاع و انتخاب وکیل،

حقوق ویژه زندانیان و محرومان از آزادی، حق اعاده حیثیت و بازاجتماعی شدن محکومان، استناد به اصول کلی حقوقی، و حقوق خاص دادرسی‌های اداری پرداخته شده است. (سند امنیت قضائی، ۹۹/۷/۲۱)

این سند با توجه به مطالبه‌ی مقام معظم رهبری در قالب ۸ توصیه در جهت تحول در دستگاه قضا، که در حکم انتصاب آیت الله سید ابراهیم رئیسی به عنوان رئیس قوه‌ی قضائیه در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۱۶ صادر شده است. که از آن جمله می‌توان به مطالبه‌ی گسترش عدل، و احیای حقوق عامه، و آزادی‌های مشروع، و نظارت بر اعمال قانون، اشاره کرد. ایشان از همان ابتدای زعامت و رهبری خود، در پیام به ملت ایران به مناسبت چهلمین روز ارتحال حضرت امام خمینی (قدس سره) می‌فرمایند: با قوانین لازم و تأمین امنیت قضائی در کشور، بساط تجاوز و تعدی به حقوق مظلومان و دست‌اندازی به حیطه‌ی مشروع زندگی مردم جمع شود، همه کس احساس کند که در برابر ظلم و تعدی می‌تواند به ملجایی مطمئن پناه برد و همه کس بداند که با کار و تلاش خود خواهد توانست زندگی مطلوبی فراهم آورد. (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ [ج: ۵۹، بیانات ۱۳۶۸/۴/۲۲] این موضوع همواره جزء مطالبات ایشان از مسئولان امر به ویژه قوه‌ی قضائیه بوده است که باید امنیت قضائی در کشور اسلامی ایران به صورت کامل تحقق یابد چرا که به اعتقاد ایشان: اگر امنیت قضائی وجود داشته باشد امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی، نیز به وجود می‌آید و در راستای تحقق این مهم به مسئولان قوه قضائیه امر فرموده اند که باید مسئولان دستگاه قضایی با ایجاد ساز و کار مناسب به طور دائم مراقب باشند تا در میان انبوه قضات پاکدامن، شریف، و دانا، برخی از عناصر سست عنصر در امنیت قضایی مردم خللی ایجاد نکنند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۸ [ج: ۴۳۲، بیانات ۱۳۸۲/۴/۷] به بیان معظم له: غایت مطلوب برای قوه‌ی قضائیه در عرصه‌ی عملی این است که وضع قوه‌ی قضائیه به آنجا برسد که هر کسی در کشور، در جامعه‌ی اسلامی احساس کرد که کسی می‌خواهد به او ظلم کند یا کسی به او ظلمی کرده است، تعدی ای کرده است، دلخوش باشد به اینکه به قوه‌ی قضائیه مراجعه می‌کنم و مشکل را برطرف می‌کنم. این احساس باید در مردم به وجود بیاید. همه احساس کنند که با مراجعه‌ی به قوه‌ی قضائیه به حق خودشان میرسند. این حالت باید در جامعه‌ی اسلامی به وجود بیاید. (خامنه‌ای، بی تا، ج ۳۰: ۱۹، بیانات، ۸۷/۴/۵)

برخی امنیت قضایی را عملکرد صحیح، به هنگام، و بدون تبعیض سیستم قضایی، جهت رسیدن به اهداف تعریف شده، و اطمینان عمومی نسبت به این عملکرد (علینقی، ۱۳۷۹: ۵۷) معنا کرده اند. و دقیقاً قیده‌های مطرح شده در این تعریف، یعنی ۱- عملکرد صحیح ۲- اقدام به هنگام و بدون تبعیض ۳- اطمینان عمومی نسبت به عملکرد قوه قضاییه در بین مردم، از مواردی است که در مطالبات مقام معظم رهبری از قوه قضاییه جهت تامین «امنیت قضایی عامه» مطرح گردیده است.

۲ - ۹. حق امنیت اقتصادی عامه

«امنیت اقتصادی» عبارت است از: میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین المللی. در حالی که به طور سنتی امنیت اقتصادی دو عنصر اصلی «یکی استفاده از امکانات اقتصادی به عنوان یک اهرم، و دیگری، بنیان اقتصادی قدرت نظامی داشته است». افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و سیاسی شدن فزاینده موضوعات اقتصادی، باعث ایجاد آسیب پذیری بیشتر دولت های ملی شده است. زیرا این واحدها بیش از هر زمانی در گذشته برای تامین نیازمندی های زندگی روزمره به یکدیگر وابسته اند. (ماندل، ۱۳۷۸: ۸۱) [و به تعبیر دیگر] امنیت اقتصادی یعنی این که انسانها و آحاد مردم این کشور، از هر قشری، بخواهند کار اقتصادی بکنند - چه کار صنعتی، چه کار کشاورزی، چه سرمایه گذاری، چه تجارت - بدانند که کسی مزاحم آنها نخواهد شد؛ اما این معنایش آن نیست که آن کسانی که چه در دوران جنگ و چه در دوران سازندگی، توانستند از پیچ و خمهای اقتصادی استفاده های نامشروع بکنند و ثروتهای نامشروع به وجود آورند، این امکان را داشته باشند که بتوانند چنین حرکت نامشروعی را به عنوان امنیت اقتصادی انجام دهند. (خامنه ای، ۱۳۹۶: ۲۲۲، بیانات، ۷۸/۶/۱۰)

مقام معظم رهبری با نگاهی ژرف نسبت به مسئله ی «امنیت اقتصادی» به عنوان یکی از مهمترین «حقوق عامه»، همه ی مولفه های امنیت اقتصادی یعنی «امنیت اقتصادی فردی» و همچنین «امنیت اقتصادی ملی»، چه در بخش فراهم سازی زمینه های رقابت پذیری اقتصادی، و چه حاکمیت اقتصادی در جهت کنترل کشور در جریان توسعه اقتصادی و مقابله با دخالت های خارجی، مورد مذاقه قرار داده اند. ایشان در این راستا به موضوعاتی چون: پرهیز از تک

محصولی بودن اقتصاد و تکیه به اقتصاد نفتی، شفاف‌سازی، سالم سازی و مبارزه با مفاسد اقتصادی، ثبات سیاست های اقتصادی، جلوگیری از سرمایه گذار های تقلبی، ایجاد فضای رقابتی، مهیا سازی فضای کسب و کار برای آحاد جامعه، جلوگیری از فساد مالی و اقتصادی در تشکیلات مسئولان، جلوگیری از پدیده ی قاچاق، عدالت در برخورداری از امتیازات قانونی برای بخش های دولتی، تعاونی و خصوصی، بستن گریز گاههای قانونی، تلاش در جهت استقلال اقتصادی و عدم وابستگی، تقابل با تحریم های ظالمانه با اقتصاد مقاومتی، و... مورد توجه قرار داده اند. به اعتقاد معظم له، وقتی وابستگی اقتصاد ما به نفت است و همه چیز بر محور نفت در اقتصاد می چرخد اقتصاد ناامن است. (خامنه ای، بی تا، ج ۳۹: ۴۰، بیانات، ۹۶/۸/۳)

نتیجه گیری

در اندیشه ی مقام معظم رهبری، حق امنیت با رویکرد موسع، به عنوان یک حق انتفاعی عامه، در همه ی جوانب آن، از جمله: امنیت فردی و اجتماعی، امنیت سیاسی و نظامی، امنیت فرهنگی و روانی، امنیت قضایی و اقتصادی مورد توجه و مذاقه قرار گرفته است و در تمام موارد مذکور نگرش ایشان بر اساس جهان بینی توحیدی و کرامت انسانی است و ضمن آن که مردم را از جهت بهره‌مندی از امنیت، صاحب حق می دانند؛ از جهتی دارای تکلیف دانسته همه را موظف به رعایت و توجه به ملزومات ایجاد و حفظ امنیت شمرده، حاکمیت اسلامی را موظف به تامین همه جانبه امنیت برای عامه می دانند. قطعاً توجه و عمل به دیدگاههای عالمانه معظم له توسط مردم و مسئولان نظام می تواند در حراست و تقویت امنیت عامه بسیار مفید و راهگشا می باشد.

با توجه به آنچه در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت، در اندیشه مقام معظم رهبری، «امنیت» یکی از مهم ترین مصادیق «حقوق عامه» به شمار می رود. ایشان احیای حقوق عامه را از وظایف اصلی قوه قضاییه دانسته و دامنه این حقوق را بسیار گسترده می دانند، به گونه‌ای که از مسائل اقتصادی و امنیتی تا عرصه‌های بین‌المللی را شامل می‌شود.

به اعتقاد ایشان، امنیت یکی از نعمت‌های عظیم الهی است که خدای متعال آن را به‌عنوان یک منت بزرگ به انسان‌ها یادآوری می‌کند. ایشان با اشاره به آیه‌ای از سوره شریفه قریش

«فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ * الَّذِي أَطَعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ» اهمیت امنیت را در نظام ارزشی قرآن کریم تشریح می‌فرمایند. در این آیه، خداوند تأمین امنیت و رفع گرسنگی را از بزرگ‌ترین نعمت‌هایی می‌داند که شایسته شکرگزاری و عبادت است. معظم له، امنیت را با تشبیهی علمی و عمیق، به «هوا» برای انسان مشابَهت داده و تأکید می‌کنند که نبود امنیت، مانند اختناق ناشی از کمبود هوا، موجب اختلال در زندگی اجتماعی می‌شود.

از منظر مقام معظم رهبری، امنیت یک کشور، چه در ابعاد اجتماعی و مدنی و چه در ابعاد روانی و اخلاقی، یکی از ارکان اساسی برای پیشرفت، ثبات و عزت ملت است. بر این اساس، «سلب امنیت» را یکی از بدترین آسیب‌ها برای ملتی در مسیر رشد و توسعه می‌دانند.

در اندیشه ایشان، حق امنیت با رویکردی گسترده و موسع به عنوان یک حق انتفاعی عامه مطرح شده و تمامی ابعاد آن، از امنیت فردی و اجتماعی گرفته تا امنیت سیاسی، نظامی، فرهنگی، روانی، قضایی و اقتصادی، مورد توجه قرار گرفته است. این دیدگاه بر پایه جهان‌بینی توحیدی و احترام به کرامت انسانی بنا شده است. ایشان علاوه بر آنکه مردم را از جهت بهره‌مندی از امنیت صاحب حق می‌دانند، آنان را نیز در قبال رعایت و حفظ امنیت، مسئول می‌دانند و حاکمیت اسلامی را موظف به تأمین همه‌جانبه امنیت برای عموم مردم می‌دانند.

توجه و عمل به دیدگاه‌های علمی و راهبردی مقام معظم رهبری از سوی مردم و مسئولان نظام، می‌تواند در حراست و تقویت امنیت عامه نقشی مؤثر و سازنده ایفا کند.

فهرست منابع

- قرآن کریم. (بی تا). ترجمه آیت الله مکارم شیرازی.
- ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه الله. (۱۴۰۴ق). شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید. قم: مکتبه آیت الله المرعشی النجفی.
- اخوان کاظمی، بهرام (۱۳۸۵). امنیت در نظام سیاسی اسلام. تهران: انتشارات کانون اندیشه.
- افتخاری، اصغر. (۱۳۸۲). استراتژی ملی برای تأمین امنیت در فضای مجازی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱). تهدید نرم: بر رویکرد اسلامی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم و تحقیقات فناوری.
- افتخاری، اصغر، و نهازی، غلامحسین. (۱۳۸۹). امنیت عمومی در اندیشه و بیانات مقام معظم رهبری. مجله دانش انتظامی، (۴۸).
- امام جمعه، سید جواد، و درجانی، حسین. (۱۳۸۹). امنیت در اسلام: مبانی و قالب‌های فکری. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۲(۵).
- باصری، احمد. (۱۳۸۷). امنیت از دیدگاه مقام معظم رهبری. نشریه پلیس پایتخت، (۱).
- بوزان، باری (۱۳۸۷). دولت‌ها و هراس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- جعفری، حسینعلی (۱۳۹۳). جلوه‌ی اهل خراسان. تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
- جهان‌بزرگی، احمد (۱۳۸۸). امنیت در نظام سیاسی اسلام: اصول و مؤلفه‌ها. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- حسن‌زاده، مصطفی. (۱۳۸۹). جهانی شدن و امنیت فرهنگی. روزنامه رسالت، ۳۱ خرداد.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۶). شعار سال ۱۳۹۶. تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷). دشمن‌شناسی. تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.

- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸). سیاست تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، انتشارات انقلاب اسلامی.
- چلبی، مسعود (۱۳۸۵). به سوی یک نظریه عمومی کثرفتاری اجتماعی تهران: نشر نی.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل (۱۳۸۳). مفردات راغب. ترجمه سید غلامرضا خسروی حسینی. تهران: انتشارات مرتضوی.
- ره‌پیک، سیامک (۱۳۸۷). نظریه امنیت تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- شیدائیان، حسین (۱۳۸۸). امنیت ملی از منظر امام و مقام معظم رهبری. فصلنامه حصون.
- صالحی امیری، سید رضا (۱۳۸۶). مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی تهران: انتشارات ققنوس.
- علینقی، امیرحسین (۱۳۷۹). امنیت قضایی. فصلنامه مطالعات راهبردی، ۳(۴).
- قریشی بنایی، علی‌اکبر (۱۴۱۲ق). قاموس قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- کاستلز، امانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات: قدرت هویت. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: طرح نو.
- ماندل، رابرت (۱۳۷۸). چهره متغیر امنیت ملی تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ملازاده، حمید (۱۳۸۹). چگونگی تحقق امنیت روانی جامعه. روزنامه کیهان، ۲ اردیبهشت.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶). پیام قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- موتیمر، دیوید (۱۳۸۰). فراسوی استراتژی: اندیشه انتقادی و مطالعات امنیتی نوین. ترجمه محمود عسکری. فصلنامه مطالعات راهبردی ۴(۳).
- نائینی، علی محمد (۱۳۸۵). امنیت فیزیکی: نظریه‌ها و رویکردها. فصلنامه عملیات روانی، ۴(۱۴).
- نویدنیان، منیژه (۱۳۸۳). درآمدی بر امنیت اجتماعی. فصلنامه مطالعات راهبردی (۱۹).
- هلالی، سلیم بن قیس الهلالی (۱۴۰۵ق). کتاب سلیم ابن قیس هلالی. قم: نشر الهادی.
- همایون مصباح، سید حسین (۱۳۸۴). امنیت روانی، اقتصادی و اجتماعی. اندیشه حوزه، (۵۵).
- Human Security Centre, Human Security Report 2005, War and Peace in the 21st Century, University of British Columbia, Canada, 2006.